

Struensee var her

*Iren af Holm
Aarhus Teater Studio*

Struensee var her

Kernen i mit skuespil om Chr. VII er selve spil- og rolleproblematikken, grænserne for den frihed der både er personlig og politisk.

(I prologen siger hofnarren: »At være sig selv – det er at vælge frit mellem rollerne.«)

Kampen står mellem den enkelte og de roller der er stillet til rådighed af familie og samfund. For Chr. VII består hans tilværelse af stadig mere rigoristiske masker jo ældre han bliver. Efter sin omkringflyvende ungdom kan han se frem til et liv som en slags monument: sin faders arvtager, sit lands konge, sin historiske epokes nar. Han prøver både som intellektuel oprører og spøgefugl at undslippe disse rænker. For al den frihed der bliver »tilbudt« ham er sværet af tvang: hans magt som konge, hans rolle som ægtemand. Chr. VII søger i den situation en stedfortræder, en dubleant, og han finder ham i Struensee.

Men Struensee havde aldrig beskæftiget sig med politik da han kom til Danmark; det var så at sige som psykologisk »stand in« han startede sin karriere. Den rolle han dublerede førte ham nødvendigvis over i rollen som elsker og statsmand, sådan som det var den rolles mening at Chr. VII skulle have ageret. Og imens kan Chr. VII's oversensitive væsen leve i nogenlunde fred. Indtil omverdenen bryder endeligt ind over ham og knuser ham.

For alting fungerer efter Chr. VII's og Struenees hoveder indtil rollebytningsens konsekvenser står helt klart for de reaktionære kræfter, hvis forpost er Guldberg og enkedronning Juliane Marie. De fingerer en revolution og henretter Struensee. I det øjeblik Struensee er væk falder kongen endegyldigt ind i sin sindssyge. De to personer var to sider af samme sag. Vanviddet kan bagefter fortsætte uanfægtet ved hoffet og i Danmark der ligger udenom. Det institutionerede vanvid.

Struensee var her – han var her som et supplement til Chr. VII og det var som sådan han blev henrettet. Derfor får vi ham aldrig at se. Han repræsenterer ganske vist den nye fornuft, borgerskabets gryende revolution mod kirke og adel. Men han blev både slettet fra Chr. VII's sind og fra politikken og først langt senere kan vi nu indse at det var den borgerlige humanisme og liberalisme han var forgænger for her i landet. Dengang – i kongens indre gemakker og i det danske folks stuer: Struensee var her fra 1768 til 1772. Eller var han?

Sven Holm

Aftenens forfatter

Sven Holm – aftenens forfatter – er født i 1940. Han debuterede i 1961 med novellesamlingen »Den store fjende«. Har siden udgivet adskillige romaner og novellesamlinger, bl. a. »Jomfrutur«, »Termush Atlanthavskysten«, »Min elskede«, »Syg og munter«, »Det private liv« og »Langt borte taler byen med min stemme« (76). To radiospil: »En ø, næsten som et Paradis« (69) og »Golgatha 74« (1974) og to TV-spil, »Møblerne« (1972) og »Syg og munter« (1974).

Historiske stikord om personerne i »Struensee var her«

Chr. VII: Søn af Frederik V. Kronet 1766. Gift samme år med Caroline Mathilde. Død 1808.

Struensee: Født i Halle. Fra 1768 livlæge hos Chr. VII. Henrettet i København 28. april 1772.

Caroline Mathilde: Født i London. Død (af en febersygdom) i Celle i 1775.

F. C. von Warnstedt: En lang periode kongens yndlingspage.

Conrad Holck: Greve, hofmarskal, kammerpage hos Fr. V, senere kammerjunker hos Chr. VII. Kongens fortrolige og soldebror indtil han (af andre) blev erstattet af Enevold Brandt.

Støvlet-Cathrine: Egentlig Anna Cathrine Benthagen. Født 1745. Både som kvinde og kammerat blandt Chr. VII's foretrukne. Kontakter med adskillige politikere. Udvist fra Danmark til Wandsbek.

Fru von Plessen: Overhofmesterinde hos Caroline Mathilde 1766-68.

J. H. E. Bernstorff: Medlem af konseilet, udenrigsminister, lensgreve. En af landets mest betydningsfulde og konservative politikere. Lagde hovedvægten på det gode forhold til stormagten Rusland, og førte derfor over en årrække mageskifte-forhandlinger om afståelse af to danske hertugdømmer til Rusland.

Ditlev Reventlow: Medlem af konseilet, lensgreve. Stærkt autoritær og konservativ. Lærer for Chr. VII i flere år.

Otto Thott: Medlem af konseilet, lensgreve.

Filosoffof: Katarina 2's betroede gesandt, ikke mindst i forbindelse med mageskifteforhandlingerne.

Frk. van Zuylen: Hollandsk komtesse.

Jessen: Tidligere kammertjener hos Fr. V. Spillede sammen med Juliane Marie en rolle ved sammensværgelsen i 1772.

Enevold Brandt: Greve, hofmarskal. Struensee betragtede ham som sin eneste ven og skaffede ham ind ved hoffet i 1770 som chef for forlystelserne. Han vandt aldrig kongens tillid. Bed under et af kongens slagsmål majestæten i fingeren, hvad der senere blev gjort til et hovedpunkt i anklagen mod ham. Henrettet sammen med Struensee.

Juliane Marie: Tysk hertugdatter. Frederik V's anden gemalinde. Chr. VII's stedmor. Mor til arveprins Frederik, en kongelig ubetydelighed, som hun bestandig forsøgte at få på tronen.

Moranti: Chr. VII negerdreng. En af kongens yndlinge.

Ove Guldberg: Lærer for arveprins Frederik. Religiøs, national og royalistisk indstillet politiker og professor. Sammen med Juliane Marie utvivlsomt hovedkraften bag paladsrevolutionen.

Jacob Langebek: På den ene side smædeskriver af værste skuffe. Repræsentant for den borgerlige konservatismes fordomme ligesom Bolle Luxdorph, der gik mere stille med dørene.

Skuespil i seks optrin
af *Sven Holm*

Instruktion:
Klaus Hoffmeyer

Scenografi:
Dan Nemteanu

Regi: David Gerdel –
Jørgen Skouboe
Suffli: Lise Wantzin
Belysning: Orla Pind/
Keld Juhl

Scenemester: Kai Johansen
Malersal ved Jens-Anker Olsen
Skræddersal ved Hanne Gissel
Belysningsmester:
Niels Emil Larsen
Tonemester: Jens Ravn
Teaterfrisør:
Anette Krafzyck
Rekvisitør: Frode Sørensen
Overregissør: Jørn Walsøe

Aarhus Teater Studio
Sæson 1976/77
Premiere: torsdag 12. maj 1977

Teaterchef:
Henrik Bering Liisberg
Teatersekretær:
Jacob Kielland

Forside og plakat:
Dan Nemteanu
Program: Bent Frandsen
Tryk: Kanne Tryk A/S

Handlingen foregår 1766-72, på Christiansborg slot, i Støvlet-Cathrines hus, under kongens Europarejse og på Hirschholm slot.

Struensee var her

Medvirkende: (i den rækkefølge, de optræder)

Hofnarren	Susanne Lundberg
Første hofmand	Hother Bøndorff
Anden hofmand	Gert Jeppesen
Christian VII, konge af Danmark	Stig Hoffmeyer
Warnstedt	Lars Junggreen
Otto Thott	Ulf Stenbjørn
Ditlev Reventlow	Børge Hilbert
J. H. E. Bernstorff	Jørgen Fønss
Støvlet-Cathrine	{ Lizzi Lykke
Rabalder-Karen } skøger	
Anna Malkepige }	
Mazar de la Garde, Brandmajor	Anne-Vibeke Mogensen
Grev Holck	Bente Eskesen
En vægter	Ulf Stenbjørn
Caroline Mathilde, dronning af Danmark	Hother Bøndorff
Fru von Plessen	Børge Hilbert
Filosoffof	Anne Jensen
Jessen, kammertjener	Lone Rode
Kiels borgmester	Svend Dam
Frk. van Zuylen, hollandsk adelsfrøken	Børge Hilbert
Første franske kammertjener	Børge Hilbert
Anden franske kammertjener	Bente Eskesen
To franske adelsmænd	Hother Bøndorff
En ung tjener fra Juliane Maries hof	Gert Jeppesen
Enevold Brandt	{ Lizzi Lykke og
Første borgermadam	
Anden borgermadam	Anne-Vibeke Mogensen
Tredje borgermadam	Christian Dalsgaard
Borgermanden	Svend Dam
Juliane Marie, enkedronning	Anne-Vibeke Mogensen
Moranti	Lizzi Lykke
Ove Guldberg	Lone Rode
Jacob Langebek	Jørgen Fønss
Peder Johansen, redaktør	Bodil Lindorff
	Donald Andersen
	Svend Dam
	Ulf Stenbjørn
	Gert Jeppesen

Desuden som borgere, bønder, adelsfrøkner, matroser og hoffolk:

Marianne Arndt, Christian Dalsgaard, Mogens Hald, Lars Gøtke, Carsten Ljungkvist og Vinnie Plett.

Mistænkt for teater!

Det var under et besøg i den italienske opera at den meget unge *Christian VII* fik en uheldelig mistanke. Han blev forvisset om, at der fandtes en verden langt mere fuldkommen og tilgængelig end den kendte. En vidunderlig verden adskilt fra vores ved en ganske tynd væg. Denne teatraliske mistanke kan godt have været det første element i det man senere forstod ved kongens sindssyge.

Det står fast, at Christian i sin første embedstid ikke var mere skør end at han på det nyindrettede hofteater kunne spille hovedrollen som sultan *Orosmane* i den franske tragedie *Zaïre*. Den er skrevet af Voltaire og handler om den kristne slavinde *Zaïre*, der forelsker sig i sin fangevogter, sultanen, og dræbes af ham, da han i skinsyge får mistanke om at hun elsker en af sine trofæller. Stykket har tilløb til en analyse af kvindens undertrykkelse og mandens had til sig selv, når han ikke elskes af en kvinde.

Det står osse fast, at Christian ikke lod sig nøje med hofteatret. Han fik konstrueret et mobilt, sammenklappeligt teater, som han kunne have med sig, f. eks. når han holdt sommerferie på Hirschholm.

Noget tyder på at Christian var en teatralisk konge – som man-

ge andre ikke mere konge end hans hemmede ømhedstrang gav ham lov til. Den gav ham i hvert fald lov til at spille teater. Gammeldags og selvopsøgende. Men sikkert med anstand, noget af tiden.

Hadve han tilværelsen mistænkt for kun at være en kopi?

»Det er en god regel at mistænke sit erhverv. I mit tilfælde vil det sige at tænke dårligt om ordene, rytmen, sætningen og dens negation foruden tegnsætningen. Næppe er en periode nedskrevet før den burde være udslettet og erstattet med en anden, hvis fortrin indtil videre består i at den ikke er formuleret. For skriveren er det en uanstændig tilstand at skrive hvilket tillige er hans største koketteri.

Det ikke skrivende folk har omvendt et lykkeligt og derfor middelmådigt forhold til sproget. Det behandler det lige så entydigt, som øksen behandler slagtekvæget. Men folket mistænker skriveren, fordi han mistænker sproget.«

Sven Holm i »Fra den nederste himmel« 1965.

Vi burde have mistænkt Sven Holm for at kunne skrive teater for længe siden. Et enkelt forsøg på den hedengangne studenterscene i 1964 var lovende. Men novellerne og romanerne! Helt fra begyndelsen er de mærket af et nærmest iscenesættende temperament. En hang til at skabe klarhed gennem splidagtighed. Men osse en næsten pervers sans for vægge, to-delte rum, grænser mellem os og de andre, grænser der skal ophæves.

Med denne udviklede mistanke til de faste roller og det sunde samfund møder han i sit nye stykke den gale Christian d. VII og det normale publikum.

Struensees reformer

På 16 måneder fik Struensee gennemført ca. 600 love og forordninger. De blev så godt som alle ophævet, da Juliane Marie og Ove Guldberg havde skabt »rok i landet. Her er nogle eksempler på Struenses reformer:

Konseilet afskaffes.

Protektionen ved besættelse af ledige embedsmandsstillinger afskaffes (Struensees mål: ansættelse efter kvalifikation).

Trykkefriheden indføres.

På fødselstiftelsen på Frederiksberg opstilles en kasse, hvori ugifte mødre anonymt kan nedlægge deres nyfødte børn. Samtidig bestemmes det, at intet barn må diskrimineres, fordi det er født udenfor ægteskab.

Frederiks Hospital åbnes for patienter med kønssygdomme. Det hidtidige kirkerum tages i anvendelse som sygestue for disse patienter.

Retsplejen mildnes. Fremtvindinger af tilståelser ved hjælp af tortur forbydes.

Struensee afskaffer statsunderstøttelse til fabrikker og ophæver Statens Varemagasins. Håndværkernes laugsmonopol ophæves gennem tilladelser til en række håndværkere til at nedlægge sig som »frimestre« uden for laugene.

Fæstebønderne opnår visse lempelser, mens en forordning om en indskrænkning af stavnsbåndet ikke når at blive udstedt på grund af Struensees fald.

STRUENSEE-TIDEN

Af Jørgen Heiner

- 1737 Johan Friederich Struensee fødes i Halle.
- 1749 Christian (VII) fødes i København.
- 1751 Caroline Mathilde fødes i London.
- 1757 Struensee tager lægeeksamen.
- 1766 Christian VII efterfølger sin far Frederik V som konge og ægter Caroline Mathilde.
Christian VII's søster Sofie Magdalene ægter Gustav (III) af Sverige.
Jyllands første avis udkommer i Ålborg.
- 1767 Christian VII træffer Støvlet-Catrine.
- 1768 Støvlet-Catrine forvises til Tyskland.
Christian VII spiller sultanen i Voltaires tragedie *Zaïre*.
Frederik (VI) fødes.
Struensee udnævnes til rejse-læge under kongens Europa-rejse.
Mozart skriver sit syngespil *Bastian og Bastienne*.
- 1769 Struensee udnævnes til kongens livlæge og bliver etatsråd.
Den første folketælling i Danmark.
Napoleon fødes.
- 1770 Struensee indleder et forhold til Caroline Mathilde.
Struensee bliver konferens-råd.
Christian VII afskediger udenrigsminister Bernstorff og statsrådet opløses.
Trykkefriheden indføres.
Struensee får diktatorisk magt.
Ewald skriver tragedien *Rolf Krage*.
James Cook opdager Australien.
- 1771 Struensees reformarbejde.
Caroline Mathilde og Struensees datter Louise Augusta fødes.
Struensee udnævnes til geheimekabinetsskretær og lensgreve.
Smædeskrifter kommer i om-løb mod dronningen og hendes elsker.
Talloteri og hestevæddeløb indføres i Danmark.
Den første danske teaterkritik starter.
Walter Scott fødes.
- 1772 Kuppet mod Struensee planlægges (12. januar).
Maskerade på Hofteatret (16. januar).
Struensee styrtes ved en paladsrevolution ledet af enkedronning Juliane Marie og Ove Høegh-Guldberg m. fl. (17. januar).
Caroline Mathilde og Christian VII skilles ved dom (6. april).
Struensee dømmes for majestætsforbrydelse (25. april) og henrettes, parteres og lægges på hjul og stejle (28. april).
Caroline Mathilde skilles fra sine børn og føres til byen Celle i Hannover (30. maj).
Gustav III's statskup hvor enevælden indføres i Sverige.
Wessel skriver *Kærlighed uden Strømper*.
- 1775 Caroline Mathilde dør.
- 1808 Christian VII dør.